

Om de godsvrede

Is er niks belangrijkers dan de mijter van Sinterklaas?

Een kerstboom op school? Of een kruisje om de hals?

Na alle oprispingen van het oude jaar doen Mirjam

Sterk en Jan Schinkelshoek – twee keer CDA – een

oproep voor herwaardering van het eigen verleden, de

christelijke traditie en de religieuze kracht. „Een

geloofsbrief voor christen-democratische politiek.”

door Jan Schinkelshoek en Mirjam Sterk

‘De eerbiedige erkentenis van een Al-besturend Opperwezen versterkt de banden der Maatschappij, en blijft iedereen Burger ten duursten aanbevelen.’

Nee, dat is geen losse oproep uit een van de honderden godsdienstige tractaten, pamfletten en strijdschriften die in ons land door de eeuwen heen gretig aftrek hebben gevonden. Evenmin komt het voor in een partijprogramma van het CDA avant la lettre. Het is een van de ‘Algemene Beginse-len’ uit de eerste vaderlandse grondwet, de ‘Staatsregeling voor het Bataafse Volk’ van 1796. Dat is dezelfde grondwet die, als bijproduct van de Franse revolutie, korte metten maakte met de bevoorrechte positie van de gereformeerde, calvinistische kerk. Maar misschien wel daarom het belang van religie voor de publieke zaak dubbel en dwars, bijna met hoofdletters, opschreef.

Meer dan tweehonderd jaar – zeg maar vanaf 1578, de ‘bekering’ van Amsterdam – is het protestantisme naar calvinistische snit de ‘publieke religie’ in de Nederlandse Republiek geweest. Nog maar nauwelijks was die Republiek bezwaken, hadden de Oranjes een goed heenkomen naar Engeland gezocht of er werd – geheel naar de geest des tijds – een scheiding tussen kerk en staat afgekondigd. Maar dat was iets geheel anders dan proclamatie van een kreukvrije neutrale staat, een staat die niks te maken wil hebben met religie.

Dat debat in de Nationale Vergadering is de moeite waard na te lezen. Af en toe klinkt het als ‘een lofzang op den godsdienst’, zoals de voormalige minister J.Th. de Visser schreef in zijn kloeke driedelige werk over *Kerk en Staat*. Als om strijd legden de afgevaardigden uit alle delen van het land uit dat de nieuwe staat, de Bataafse Republiek, een religieuze basis niet kon ontberen. Alleen al terwille van ‘gezellige (maatschappelijke) en burgerlijke deugden’ of zelfs ‘huiselijke pligten’.

„Wie gelooft ter goeder trouwe aan de bestaanbaarheid van eene Republiek, alleen uit Atheïsten zaamgesteld?“, riep de afgevaardigde Schimelpenninck op een gegeven moment uit.

Krampachtig Ja, dat is héél lang geleden. Weer tweehonderd jaar later wordt in hetzelfde Nederland op een steriele, bijna krampachtige manier omgegaan met de scheiding van kerk en staat. Datzelfde bevrijdende constitutionele uitgangspunt wordt in toenemende mate gebruikt om alles wat te maken heeft met God, godsdienst en geloof terug te dringen – tot achter de voordeur.

Dat is al een tijdje aan de gang. Maar tegen het einde van het jaar krioelde het van zo veel voorbeelden dat het bijna geen toeval meer lijkt.

Het gaat om meer dan het kruis op de mijter van Sinterklaas. Om een kerstboom die – kennelijk al te christelijk symbool – van een hogeschool wordt geweerd. Of om een kruisje dat een buschauffeur al dan niet mag dragen. Illustratiever is de beslissing van de Amsterdamse gemeenteraad, tegen het einde van het jaar, om inderdaad christelijke organisaties als het Leger des Heils en Youth for Christ op voorhand overheidssubsidies voor hun maatschappelijke activiteiten te ontzeggen. Dat gebeurde op voordracht van de VVD, een partij die niet zo liberaal is als ze doet voorkomen. Iets soortgelijks werd een tijdje eerder zichtbaar in de Tweede Kamer, waar de meerderheid kennelijk zo weinig tilt aan de rechten van minderheden dat zonder pardon het verbod op smadelijke godslastering wordt afgeschaft.

Wat bedoeld was om de staat vrij te maken van kerkelijke bemoeizucht, onttaardt meer en meer tot een vrijbrief voor de overheid om het publieke domein te ontdoen van alles wat riekt naar religie. Soms krijgt het trekken van een kruisotcht. Het zal niemand verbazen als straks

bij de troonswisseling het koningschap ‘bij de gratie Gods’ ter discussie wordt gesteld. De afsluitende bede in de Troonrede is al regelmatig voorwerp van debat. En voor je het weet begint er weer iemand over het rand-schrift op de euro: ‘God zij met ons’. Het zijn niet slechts uiterlijkheden en vermeende kleinigheden. Kijk hoe de SGP klem wordt gereden. Natuurlijk houden de staatkundig gereformeerden er een principieel verwerpelijke kijk op vrouwen op na. Maar is dat reden om de partij over de rand te duwen? Reikt verdraagzaamheid niet een slag dieper, geldt ze ook niet dat, waar je het uit het diepst van je hart mee oneens bent?

En als het gaat om zoiets als de vrijheid van onderwijs – de klassieke bescherming van (religieuze) minderheden – kan een partij als het CDA niet alert genoeg zijn. Over dat grondrecht wordt gesproken met een gemak waar je versteld van staat...

In het spoor van de islamkritiek taant de acceptatie van het christendom

Religie is weer middelpunt van debat. Sinds de eeuwwisseling, sinds ‘9/11’, sinds de moord op Pim Fortuyn en sinds de moord op Theo van Gogh is de religiekritiek merkbaar verscherpt. Dat debat neemt bij tijd en wijle de trekken aan van een heuse ‘cultuurstrijd’, waarbij in de naam van ‘tolerantie’ het gevecht tegen ‘fundamentalisme’ wordt aangegaan – of zelfs tegen ‘religie’ in het algemeen. Mikpunt is de islam. Maar in het voetspoor van de islamkritiek taant ook de verdraagzaamheid jegens het christendom. Soms lijkt het alsof zich in Nederland een nieuwe scheidslijn aftekent: voor of tegen religie. Alsof de traditionele ‘godsvrede’ ten einde neigt.

Die angst voor de islam dreigt het complete debat te verlammen. Aan-geblazen door politici als Geert Wilders, is er zelfs sprake van vrees voor complete ‘islamisering’ van Nederland. Dat is niet alleen schromelijk overdreven, het is vooral vergiftigend. Het tast het zelfvertrouwen aan. Alsof Nederland, een land dat wel voor hetere vuren heeft gestaan, zich zo gemakkelijk van z’n à propos laat brengen. Maar misschien nog wel belangrijker is dat het gif ons geloof in onze klassieke, ook door het christendom gelouterde waarden – naastenliefde, barmhartigheid, verdraagzaamheid, redelijkheid, openheid, gelijkwaardigheid – aanvreet. Natuurlijk laten die zorgen zich best begrijpen. Er zijn in korte tijd wel heel veel islamieten bij gekomen, iets waarover lange tijd niet openlijk mocht worden gesproken.

De islam – nee, dan gaat het niet over de extremen – stelt hoge eisen aan ‘Hollandse’ waarden als verdraagzaamheid en openheid. Hoe er mee om te gaan? Hoe in te passen? Hoe te accepteren? In meer dan een opzicht is dat een uitdaging.

Het vergt een debat dat begint met zoiets vanzelfsprekends als wederkerigheid. Of had Turkije werkelijk gedacht lid van de Europese Unie te kunnen worden zonder christenen een zelfde mate aan godsdienstvrijheid te geven als islamieten in een land als Nederland genieten? Nee, het gaat niet over een minaret meer of minder. Inzet is ten principale of de islam zich een weg zal weten te vinden in onze cultuur, onze rechtsorde, ons speelveld. Dat is geen vanzelfsprekendheid. Er zal, om het op z’n Nederlands te zeggen, nog heel wat water naar de Noordzee vloeien, alvorens dat een acceptabele *modus vivendi* oplevert.

De slechtste reactie is in elk geval om uit angst overspoeld te worden door de islam, religie veiligheidshalve maar achter de voordeur te stoppen.

Dat is nog simpeler dan Hansje Brinkers.

Dat islamdebat, het debat over het multiculturele drama, is te lang uit de weg gegaan. Om sinds enige tijd heftig toe te slaan, heftiger dan in andere landen. Buitenlanders zie je verwonderd kijken naar dat landje-achterde-dijken, het land dat z’n zaken zo goed voor elkaar had, dat zo nuchter, zo praktisch, zo verdraagzaam was. Zou die heftigheid te maken hebben met een bijzondere, curieuze nationale karaktertrek? Zouden Nederlanders wel goed met meningsverschillen kunnen omgaan? Het zou wel eens de tegenhanger van onze veel-bewonderde consensus-mentaliteit kunnen zijn.

Gericht als Nederlanders zijn op schikken en plooiën, staat het compromis, als praktische oplossing voor meningsverschillen, op een voetstuk. Officieel heet het dat we graag ‘leven en laten leven’. Maar verbergt het niet een afkeer om, zoals het ook al heet, spijkers op laag water te zoeken? Als het een keer ploopt, is het goed raak ook. Dan blijkt hoe kort het lontje is. Daarom worden de perioden van politieke en maatschappelijke stabiliteit afgewisseld met de korte, hoogopvlammende ‘revoltes’. En al helemaal waar het gaat om zaken van religie, een onderwerp waar Nederland al eeuwenlang grondig over verdeeld is.

Paradox

Achter al die voorvallen gaat een ontwikkeling schuil, die James C. Kennedy, de Amerikaans-Nederlandse geschiedenshoogleeraar, de ‘grote paradox van de tolerantie’ heeft genoemd: hoe officiëler de tolerantie, hoe benepener. Er is steeds meer een meerderheidscultuur ontstaan: blank, liberaal en niet religieus. Die heeft geleidelijk de plek ingenomen van de traditionele ‘verzuilde cultuur’, een cultuur waarbij minderheden – katholieken, gereformeerden, arbeiders en ‘nette burgerheren’ – elkaar in vreedzame coëxistentie zo veel mogelijk uit de weg gingen.

Een eeuw lang heeft dat prima gewerkt. Uiteenlopende groeperingen – elders gingen ze met elkaar op de vuist – leefden voor Zevenaar en boven Wuustweezel ongestoord en vreedzaam naast elkaar en langs elkaar heen, elk overtuigd van het eigen gelijk. Zo werd verdraagzaamheid in de praktijk gebracht. Sinds het afbrokkelen en instorten van de zuilen wordt tolerantie in datzelfde land van minderheden officieel als doctrine geproclameerd. Wee je gebeente als je aan die maat niet voldoet. Zoals minderheden merken, minderheden die nog niet zo lang binnen hun zuil goed afgeschermd waren. Of zoals Kennedy spits concludeert: „Tolerantie gedefinieerd door een meerderheidscultuur is de meest wankele tolerantie die er bestaat.”

Krijgt Groen van Prinsterer dan toch gelijk? „De scheiding (van kerk en staat), gelijk zij veeltijds aangeprezen wordt”, somberde een van de aartsavaders van de christen-democratie al in 1847, „is de vereniging met onverschilligheid en ongeloof en leidt tot onverdraagzaamheid en vervolging van al wat zich naar de praktische eisen van het ongeloof niet voegt.”

De dogma’s van het seculiere neo-liberalisme zijn minstens zo star als die van de kerk

De bordjes zijn verhangen. De nieuwe norm is, na de ontzuiling, na de ontkerkelijking en na de secularisering, in de eerste plaats seculier. Het ‘publieke domein’ – het gemeenschappelijk speelveld – is sinds 1796 onveranderd neutraal: iedereen doet mee, iedereen is er gelijkwaardig, iedereen kan er z’n zegje doen. Maar het wordt ontdaan van elke reli-

Er zijn mensen die religie het liefst kopje onder zien gaan. Maar dat zou de samenleving niet ten goede komen. |foto Nederlands Dagblad

gieuze, christelijke verwijzing. Het is tot een neutraliteit geworden die niks ander moet hebben van levensbeschouwing, laat staan religie. Sterker nog, dat geldt meer dan ook als een probleem, als een obstakel. Stel dat je andersdenkenden in verlegenheid brengt...

Dus verdwijnt, als vanzelfsprekend, het kruis van de mijter van de Sint. En hoeft het Leger des Heils niet te rekenen op subsidie. Dat Scharlaken Koord onder prostituties voortreffelijk werk doet, wordt zodoende onderschikt aan de christelijke achtergrond van dat particuliere initiatief. Met een beetje goede wil erkennen stadsbestuurders nog wel dat het een vorm van kapitaalvernietiging is, vernietiging van prima renderend sociaal kapitaal. Soms geven ze ook nog wel toe dat het ‘minder efficiënt’ is zo slordig om te gaan met vaak bevlagen organisaties van particulier initiatief op religieuze grondslag. Maar de dogma’s van het seculiere neo-liberalisme zijn minstens zo star, genadeloos en ongenaakbaar als die verfoeide van kerken in vroeger tijd.

Liberalere arrogantie

Dat zelfverzekerde neo-liberale dogmatisme is niet zo nieuw als het op het eerste gezicht lijkt. Het liberalisme, zelfverzekerd, zelfingenomen als het was, heeft in z’n verschillende gedaanten steeds iets hooghartigs gehad. Wat zich in de Amsterdamse gemeenteraad afspeelde lijkt als twee druppels water op de arrogantie van het negentiende-eeuwse liberalisme. Dat verhief zich zonder gêne tot het ‘denkend deel van de natie’, terwijl het gelovigen uitschold voor ‘dompers en bekrompelingen’. Voor ‘de vlieg die de ganse zalf bederft’, zoals de liberale staatsman Kappeyne van de Coppello in 1874 hardop in de Tweede Kamer zei, hoefde je geen stap opzij te doen. Liever die vlieg doodgedrukt dan de natie bedorven met ‘onverdraagzame’ christelijke opvattingen. Wat Abraham Kuyper, mee, iedereen is er gelijkwaardig, iedereen kan er z’n zegje doen. Maar het wordt ontdaan van elke reli-

de gelijkberechtiging van het christelijk denken.Natuurlijk kun je er anderhalve eeuw later schouderophalend over doen. Zijn er geen belangrijker zaken dan het kruisteken? Of de mijter van Sinterklaas? Is het niet veel relevanter, desnoods minder zichtbaar, te doen waar het op aankomt? Of, nog iets principiëler, moet je publiekelijk zo wel omspringen met God, godsdienst en geloof? Dat is een redenering die geruime tijd goede papieren leek te hebben. Maar geleidelijk komt een omslagpunt in zicht. Dat heeft alles te maken met wat je misschien een tikkeletje te grofmazig de ontkerstening van Nederland kunt noemen. Stapje voor stap zakt uit het collectieve geheugen weg dat wat meer dan waardevol is. Wat in het verleden z’n diensten bewezen heeft. En wat voor de toekomst heel bruikbaar is: de christelijke traditie.

Al heel erg lang teert Nederland op de zak van het christendom. Net als andere stabiele, welvarende, vreedzame en democratische landen in de westerse wereld zijn we schatplichtig aan de christelijke traditie, het complex aan waarden en normen, rituelen en symbolen dat ons, ontsprongen aan joodse bronnen en gelouterd door Reformatie en verlichting, door de filter van de eeuwen vanuit het christendom is overgeleverd. Nee, we zijn niet blind voor wat er in de loop van tweeduizend jaar christendom is misgegaan. In de naam van God zijn de meest vreselijke dingen gebeurd. Je hoeft niet terug te gaan tot de kruisochten (‘God wil het’) om te ontdekken hoe vaak ook het officiële christendom in de loop der eeuwen heeft misgetast. Maar zou dat alleen met religie te maken hebben? Heeft ook de veelbejubelde verlichting geen schaduwzijden gehad? Is er in naam van vrijheid, gelijkheid en broederschap niet ook veel bloed vergoten? En waar komen Verdun, Auschwitz, de Goelag Archipel, Mao en Pol Pot vandaan? Nee, niet alleen religie tekent voor gruwelijkheden.

Zou geweld niet veel meer in de mens dan in God zitten?

Dat religie in een land als Nederland nuttig en zelfs nodig is om ‘de boel bij elkaar te houden’, wordt tot ver buiten het CDA erkend. Maar nog veel te weinig gaat die erkenning gepaard met de bijzondere bijdrage die van het christendom mag worden verwacht. Misschien wel meer dan ooit.

Nee, dit is geen pleidooi voor terugkeer naar een christelijke natie

Zelfs wie zich geen christen noemt, kan niet heen om wat de christelijke voedingsbodem, met vallen en opstaan, heeft voortgebracht. Dat loopt uiteen van de opvatting dat de menselijke waardigheid niet afhangt van rijk of arm, jong of oud, blank of zwart, tot de aandacht voor vergingsgezindheid tegenover neiging tot wrok, wraak of wetticisme. Om nog maar te zwijgen van de oprechte zorg voor minderbedeelden, de onbaatzuchtige inzet voor mens en wereld, het rentmeesterschap en de principiële voorkeur voor vreedzame oplossingen. Dat is ingebed in een principiële waardering voor openheid en pluriformiteit (‘waarde in zich’), zoals zo welsprekend onder woorden gebracht in het christen-democratische programma van uitgangspunten.

Ja, ook verdraagzaamheid. Het was geen toeval dat de Nederlandse republiek in de Gouden Eeuw, als enige Europees land, een zekere mate van godsdienstvrijheid kende. Iemand als John Locke, een filosoof uit liberale school, proclameerde in

1684 tolerantie, als christelijk principe: omdat niemand Gods wil kent, mag geen enkele kerk Hem voor zijn kar spannen. Zo laat zich tot op de dag van vandaag verdraagzaamheid principieel verdedigen. Zo laten zich ook andere grondrechten baseren. Ook elders staan dit soort waarden hoog in aanzien. Goddank. Maar het christendom onderhoudt ze, bewaakt ze en verkondigt ze. Het tekent er voor. En het is er op aanspreekbaar.

Nee, dit is geen pleidooi voor terugkeer naar wat Nederland ooit geweest is, een christelijke natie. Het is zelfs geen heimwee naar ‘God, Nederland en Oranje’, laat staan ‘domineesland’. En nog minder is het een appèl tot herkerstening. Misschien kunnen die karikaturen even achterwege blijven...

Het is een oproep om het eigen verleden, om de christelijke traditie, om de religieuze kracht aan te boren. Het is een aanmoediging aan gelovigen, ook christenen, om hun bijdrage te leveren. Het is een pleidooi voor herwaardering van waardevol erfgoed. En het is een geloofsbrief van christen-democratische politiek. Het komt voort uit het geloof dat religie – ja, óók het herhaaldelijk afgeschreven, zelfs vermaledijde christendom – vandaag de dag meer te bieden heeft dan gemeenlijk wordt aangemenen. Meer dan de seculiere meerderheid van de Amsterdamse gemeenteraad denkt. En meer dan al die kleingelovigen in de rest van het land laten zien.

Je kunt kerk en staat wel scheiden, maar geloof en politiek niet. Ruim tweehonderd jaar geleden, in 1796, hadden ze dat in de Nationale Vergadering beter in de gaten dan in de Tweede Kamer van vandaag de dag.

Den Haag, jaarwisseling 2009/2010

Jan Schinkelshoek en Mirjam Sterk zijn beiden lid van de Tweede Kamer voor het CDA.